РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по предмету **Родной (башкирский) язык и литература**

I. Пояснительная записка

Рабочая программа учебного предмета «Родной башкирский язык и литература» разработана на основе следующих нормативно-правовых документов:

Федерального закона от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ "Об образовании в Российской Федерации";

4 Приказа № 1089 от 5 марта 2004 "Об утверждении федерального компонента государственных образовательных стандартов начального общего, основного общего и среднего (полного) общего образования" (в соответствии с изменениями);

2. **Приказа от 9 марта 2004 г. N 1312 Об утверждении федерального базисного учебного плана и примерных учебных планов для образовательных учреждений Российской Федерации, реализующих программы общего образования;**
3. **Постановления Главного государственного санитарного врача РФ от 29 декабря 2010 № 189 «Об утверждении СанПиН 2.4.2.2821-10 «Санитарно-эпидемиологические требования к условиям и организации обучения в общеобразовательных учреждениях»;**
4. **Закона "О языках народов Российской Федерации" (с изменениями и дополнениями) от 25 октября 1991 г. № 1807-I**
5. **Закона Республики Башкортостан «Об образовании в Республике Башкортостан» от 1 июля 2013 г. № 696-з;**
6. **Концепции развития национального образования в Республике Башкортостан от 31 декабря 2009 г. № УП-730,Республиканской общеобразовательной программы развития образования на 2013-2017 годы от 30.12.2012 г.№549 с изменениями от 24.10.2013.№473;**
7. **Закона «О языках народов Республики Башкортостан» (с изменениями и дополнениями) от 15 февраля 1999 года № 216-з;**
8. **Регионального базисного учебного плана и примерных учебных планов для общеобразовательных учреждений Республики Башкортостан, реализующих программы общего образования (Приказ министерства образования РБ № 824 от 06 мая 2014 года);**
9. **Нормативной базы по предмету башкирский язык составлена в соответствии с программой по башкирскому языку для учащихся I-XIклассов школ с русским языком обучения. Составители: Усманова М.Г., Габитова З.М.-Уфа.2009.**

10. **Учебного плана МАОУ Школа №37 г. Уфа Приказ № 357 от «31» мая 2016 г.(с изменениями Приказ№853 от 14 12.2015)**
11. **Положения о рабочей программе МАОУ Школа №3 7 Приказ № 226 от « 18.04» 2016 г.**

Аңлатма яҙыу

Уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙән 11-се класы өсөн туған (башҡорт) теленән эш программаһы.

Эш прогаммаһы 34 сәғәткә бүленгән (аҙнаға 1 сәғәт).

Дәреслек: Башҡорт теле: Рус мәктәптәренең 11-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн өсөн дәреслек. Тикеев Д.С,Ғафаров Б,Б, Хөснөтдинова Ф.Ә., 2007– Өфө: Китап, 2008

Программа кимәле: базис

Уҡытыусының тел буйыса уҡыу- уҡытыу методик комплекты:

5-9 кластарҙа башҡорт телен уҡытыу методикаһы. Аҙнағолов Р.Ғ. Өфө: Китап,1996.

Ғафаров Б.Б. Әҙәбиәт уқытыу методикаһы. – Өфө: Китап, 2008.

Уҡыусылар өсөн тел буйынса уҡыу- уҡытыу методик комплекты:

Башҡорт теле: Рус мәктәптәренең 5-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн өсөн дәреслек. Хажин В.И., Вилданов Ә.Х. – Өфө: Китап, 2008

Программа үҙенсәлектәренең характеристикаһы:

Эш программаһы Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған Уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең I-XI кластары өсөн башҡорт теле һәм әҙәбиәте программаһы .Төҙөүселәре: Тикеев Д.С., Толомбаев Х.А., Вилданов Ә.Х., Дәүләтшина М.С., Хөснөтдинова Ф.Ә., Хажин В.И. Өфө , “Ватандаш” нәшриәте ,2005 йыл нигеҙендә төҙөлдө .

Был эш программаһында федераль һәм республика закондары талаптары тормошҡа ашырыла:

«Рәсәй Федерацияһы халыҡтары телдәре тураһында» Законы, Рәсәй Федерацияһының «Мәғариф тураһында» Законы, «Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында» Законы, Башҡортостан Республикаһының «Мәғариф тураһында» Законы, Башҡортостан Республикаһында Милли мәғарифты үҫтереү концепцияһы.

Программа йөкмәткеһе 3 йүнәлештән тора:

• башҡортса телмәр эшмәкәрлеген формалаштырыу һәм камиллаштырыу;

• башҡорт теленең фонетик, лексик, грамматик үҙенсәлектәрен аңлау һәм үҙләштереү;

• бәйләнешле текст менән эш итә белергә өйрәтеү.

Программала ҡуйылған маҡсат һәм бурыстар:

1. Уҡыусыларҙы башҡорт әҙәби телендә дөрөҫ һөйләшергә, өйҙә, йәмәғәт урындарында, хеҙмәт процесында башҡорт әҙәби телен практик файҙаланырға өйрәтеү.

2. Башҡорт теленең фонетик, лексик, грамматик нормалары буйынса белем һәм күнекмәләр биреү.

3. Башҡорт телендә нәшер ителә торған гәзит-журналдарҙы, әҙәби китаптарҙы үҙ аллы уҡып аңлау күнекмәләрен биреү.

4. Үҙ фекереңде билдәле кимәлдә бәйләнешле итеп һөйләй һәм яҙа алыу күнекмәләрен формалаштырыу.

5. Телде өйрәнеү барышында балаларҙы башҡорт халҡының фәһемле тарихы, бай мәҙәниәте, сәнғәте, әҙәбиәте, башҡорт йолалары, күренекле шәхестәре, тыуған илдең тәбиғәте менән таныштырыу, уларҙы башҡорт донъяһына алып инеү, башҡорт халҡына, уның теленә, үҙе йәшәгән төйәккә ихтирам һәм һөйөү тәрбиәләү.

6. Бөтә һаналғандарға таянып, рус һәм башҡорт телдәрен, әҙәбиәтен өйрәнеү нигеҙендә, балаларҙа туған телгә ихтирам тәрбиәләү, уларға илһөйәр һәм интернациональ тәрбиә биреү.

Уҡытыу предметының төп йөкмәткеһе

Тел буйынса башланғыс синыфтарҙа үтелгәндәрҙе ҡабатлау.

Фонетика һәм орфоэпия. Өн һәм хәреф. Башҡорт теленең өндәр системаһы. Уларҙы белдергән хәрефтәр. Башҡорт теленең өндәр системаһын рус теленең өндәр системаһы менән сағыштырыу. Башҡорт теленең үҙенсәлекле өндәре, уларҙы белдергән хәрефтәр.

Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр. Һуҙынҡы өндәр, уларҙың һаны һәм әйтелеше. Башҡорт телендәге һуҙынҡы өндәрҙең әйтелешен рус телендәге һуҙынҡы өндәрҙең әйтелеше менән сағыштырыу. Фонетик күнегеүҙәр.

Тартынҡы өндәр, уларҙың һаны һәм әйтелеше. Башҡорт телендәге тартынҡыларҙың әйтелешен рус телендәге тартынҡыларҙың әйтелеше менән сағыштырыу. Фонетик күнегеүҙәр.

Башҡорт телендәге к-г, һ-х, н-ң, с-ҫ, з-ҙ тартынҡыларының дөрөҫ әйтелешенә күнекмәләр үткәреү, фонетик күнегеүҙәр эшләү.

Телмәр ағышында өндәрҙең бер-береһенә йоғонтоһо. Тартынҡы өндәрҙең үҙгәреше. Башҡорт теленең ҡанундарына ярашлы һөйләү күнекмәләре үткәреү.

Башҡорт телендә сингармонизм. Башҡорт телендә сингармонизм, уҡыусыларҙы уларҙың төрҙәре менән таныштырыу. Фонетик күнегеүҙәр.

Башҡорт телендә ижектәр. Ижектәрҙең төрҙәре. Башҡорт һәм рус телдәрендәге ижектәрҙе сағыштырыу. Һүҙҙәрҙе юлдан-юлға күсереү ҡағиҙәләре менән танышыу.

Башҡорт телендә баҫым, уның үҙенсәлектәре. Баҫымдың һуңғы ижеккә төшөүе һәм ялғау ҡушҡан һайын күсә барыуы. Башҡорт һүҙҙәрендәге һәм рус теленән һуңғы осорҙа үҙләштерелгән һүҙҙәрҙәге баҫымды сағыштырыу.

Башҡорт телендә һүҙҙәрҙең тамыры, ялғауҙар тураһында төшөнсә биреү. Тамырға ялғау ҡушҡанда һүҙҙәрҙең мәғәнәһе үҙгәреүен күҙәтеү, күнегеүҙәр эшләү.

Башҡорт һәм рус телендә интонация һәм уның төрҙәре, төп өлөштәре: логик баҫым, пауза, фраза баҫымы, телмәр мелодикаһы, тойғо баҫымы.

Башҡорт һәм рус телдәрендә интонацияның үҙенсәлектәрен асыҡлау. Башҡорт телендәге ябай һөйләмдәрҙе дөрөҫ интонация менән уҡырға өйрәтеү күнекмәләре биреү.

Башҡорт теленең һүҙлек байлығы, уның сығанаҡтары. Төп башҡорт һүҙҙәре һәм үҙләштерелгән һүҙҙәр. Бер мәғәнәле һәм күп мәғәнәле һүҙҙәр. Һүҙҙәрҙең күсмә мәғәнәлә ҡулланылыуы.

Башҡорт телендә нығынған һүҙбәйләнештәр, улар аңлатҡан мәғәнәне асыҡлау. Нығынған һүҙбәйләнештәрҙе һүҙҙәр менән сағыштырыу, алмаштырыу күнегеүҙәре. Нығынған һүҙбәйләнештәрҙең телмәрҙәге ролен билдәләү. Башҡорт һәм рус телендәге һүҙбәйләнештәрҙе сағыштырыу, тәржемә итеү, улар менән һөйләмдәр төҙөү.

Башҡорт телендә һүҙьяһалыш. Һүҙ составы. Башҡорт теленең агглютинатив тел булыуына күнегеүҙәр. Тамыр. Нигеҙ. Ялғауҙар. Ялғауҙарҙың төрҙәре: һүҙ һәм төр яһаусы ялғауҙар, үҙгәртеүсе ялғауҙар. Ялғауҙарҙың варианттары менән практик таныштырыу, ул варианттарҙың барлыҡҡа килеү сәбәптәрен аңлатыу, практик күнегеүҙәр башҡарыу.

Рус теленән үҙләштерелгән бер төркөм һүҙҙәрҙә ялғау ҡушҡанда һүҙ аҙағындағы тартынҡы өндөң төшөп ҡалыуын, йәки һуҙынҡылар өҫтәлеүен практик үҙләштереү.

Ялғауҙар ҡушҡанда ҡайһы бер һүҙҙәрҙә өндәрҙең сиратлашыуы. Практик танышыу.

Башҡорт һәм рус телдәрендәге һүҙьяһалыш юлдарын асыҡлау, уларҙың оҡшашлығы һәм айырмаһын билдәләү: тамыр һүҙ, яһалма һүҙ, ҡушма һүҙ.

Ҡушма һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышын үҙләштереү, иҫтә ҡалдырыу, нығытыу буйынса практик эштәр башҡарыу.

Башҡорт теле буйынса йыл буйына үтелгәндәрҙе ҡабатлау. Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Орфоэпик ҡағиҙәләрҙе дөрөҫ ҡулланыуға, тексты интонация менән уҡыуға күнегеүҙәр.

Әҙәбиәт.

С. Муллабаев. Шатлыҡлы иртә.

Тасуири уҡыу күнекмәләре үткәреү. Уҡыусыларҙың йәйге тәьҫораттары менән уртаҡлашыу, уҡыу, белем, яңы уҡыу йылы тураһында әңгәмә ойоштороу.

Б. Бикбай. Туған тел. Р. Ғарипов. Туған тел.

Шиғырҙарҙа туған телде данлау, хөрмәтләү мотивтарының сағылышы. Тасуири уҡыу күнекмәләре. Туған телдең ҡәҙере, уны белеүҙең мөһимлеге тураһында әңгәмә.

Әминбәк (башҡорт халыҡ әкиәте).

Әкиәттең йөкмәткеһен үҙләштереү, әкиәт стилендә һөйләү күнекмәләре үткәреү. Һүҙлек өҫтөндә эш.

К. Кинйәбулатова. Күҙ еткәс. Ф. Рәхимғолова. Күҙгә Урал. Р. Ғарипов. Торналар. Н. Иҙелбай. Дүрт миҙгел.

Б. Ноғоманов. Йәйбикә менән Көҙбикә.

Әҫәрҙәрҙә көҙгө тәбиғәттең тасуирланыуын ҡарау, уны үҙең күргәндәр менән сағыштырыу. Шиғырҙарҙы тасуири

уҡыу, һүрәттәр төшөрөү. Яңы һүҙҙәрҙе, һүҙбәйләнештәрҙе үҙләштереү. Сағыштырыу тураһында төшөнсә биреү.

М. Кәрим. Сыйырсыҡ балаһы. А. Йәғәфәрова. Яҡшылыҡ.

Әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү. Үҙ һүҙҙәрең менән һөйләү күнекмәләре үткәреү. Хикәйә менән әкиәтте сағыштырыу.

Н. Әминева. Тыуган ер. Д. Бураҡаев. Урал тауҙары. Тыуған ер (ҡобайыр). Т. Ғәниева. Уралиә тигән ил (әкиәт).

Р. Ниғмәти. Йәмле Ағиҙел буйҙары (поэманан өҙөк). Ф. Рәхимғолова. Мин – Башҡортостандан. Ә. Вахитов. Аҡһаҡал аманаты.

«Минең тыуған төйәгем» темаһына әңгәмә. Тасуири уҡыу күнекмәләре. Тыуған ер, тыуған төйәк, Башҡортостан, Урал тураһындағы башҡа әҫәрҙәрҙе иҫкә төшөрөү. Ф. Мөхәмәтйәнов. Ҡыҙыҡ һүҙ. Ф. Иҫәнғолов. Хәмит күпере. Йылмайыу. Р. Ғарипов. Алма.

Шиғырҙар өҫтөндә тасуири уҡыу күнекмәләре үткәреү. Әкиәттәрҙең һәм хикәйәнең йөкмәткеһен үҙләштереү, уларҙа дуҫлыҡ, хеҙмәт темаһының сағылышын ҡарау. Образдарға характеристика биреү. Яңы һүҙҙәр үҙләштереү.

С. Әлибаев. Ҡыш. Н. Мусин. Ҡоралайҙар. В. Әхмәҙиев. Ҡышҡы урманда. Ҡ. Даян. Шыршы. М. Кәрим. Ҡыш бабай бәләкәй саҡта.

Шиғырҙарҙа ҡышҡы тәбиғәттең матурлығының, шыршы байрамының тасуирланыуы. Тасуири уҡыу күнекмәләре үткәреү. Хикәйәләрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, һөйләргә өйрәнеү. Образдарға характеристика биреү. Яңы һүҙҙәрҙе, һүҙбәйләнештәрҙе үҙләштереү. Шиғри телмәр һәм проза телмәре. Хикәйәләү тураһында төшөнсә.

Башҡорт халҡының ауыҙ-тел ижады. Мәҡәлдәр. Йомаҡтар. Таҡмаҡтар. Йырҙар.

Башҡорт халыҡ ауыҙ-тел ижады тураһында дөйөм белешмә биреү, уның традицион жанрҙарын барлау, һәр жанрға хас үҙенсәлектәрҙе асыҡлау. Әкиәттәрҙең тематик төркөмдәрен ҡарау. Әкиәттәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, әкиәт стилендә һөйләү күнекмәләре үткәреү. Әкиәт геройҙарына характеристика биреү. Мәҡәлдәрҙең, йомаҡтарҙың, таҡмаҡтарҙың, йырҙарҙың жанр үҙенсәлектәренә төшөнөү.

Р. Солтангәрәев. Эшләп ашаһаң. З. Биишева. Йәшәү – хеҙмәт.Әҫәрҙәрҙә хеҙмәткә һөйөү тәрбиәләү, һөнәр һайлау. «Минең буласаҡ һөнәрем» темаһына әңгәмә. Төрлө һөнәрҙәр тураһында мәҡәлдәр йыйыу, йырҙар тыңлау.

Д. Бүләков. Яралы китап. Ғ. Рамазанов. Ағайым хаты. Ә. Вахитов. Өс бөртөк бойҙай. М. кәрим. Дан кәпәс түгел.

Н. Мусин. Атайымдың ос һәнәге.

Хикәйәләрҙә һуғыш темаһының бирелеше. Фронтта һәм тылда ил азатлығы өсөн көрәш. Образдарға характеристика. Әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен тасуири һөйләргә өйрәнеү. Һүҙлек өҫтөндә эш. Тәржемә күнекмәләре үткәреү. Хикәйә тураһында төшөнсә.

Ә. Әминев. Әсикмәк. Ф. Мөхәмәтйәнов. Әсәйем ҡулы. Әсә йөрәге (ҡобайыр). Ғ. Аллаяров. Таҫтамал.

К. Кинйәбулатова. Әсә күңеле.

Әҫәрҙәрҙә әсә образының бирелешен асыҡлау. Шиғырҙарҙы тасуири итеп уҡыу күнекмәләре үткәреү. Хикәйәләрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, һөйләргә өйрәнеү.

Р. Назаров. Яҙ килә. З. Хисмәтуллин. Сыйырсыҡ. С. Әлибаев. Яҙҙы кем килтергән? М. Кәрим. Һеңлемдең төшө.

Ҡ. Даян. Торналар. Р. Ғарипов. Һабантурғай йыры.

Әҫәрҙәр өҫтөндә тасуири уҡыу күнекмәләре үткәреү. Шиғырҙарҙа миҙгелдәр алмашыныуы, тәбиғәттең уяныуы, яҙ килеүе, ҡоштарҙың, хайуандарҙың тормошондағы үҙгәрештәрҙе күҙәтеү. Хикәйәләрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, һөйләү, тәржемә күнекмәләре үткәреү. Яҙ тураһында әңгәмә үткәреү, ижади эштәр башҡарыу. Йәнләндереү тураһында төшөнсә.

«Айыу менән бал ҡорттары» башҡорт халыҡ әкиәте. Б. Ноғоманов. Ҡарһылыу менән Яҙһылыу. Ғ. Хисамов. Аҡъяурын сал бөркөт.

Әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, һөйләү, һүҙлек, тәржемә эшен башҡарыу. Әкиәт геройҙарының эштәрен барлау. Ауыҙ-тел ижады һәм әҙәбиәт.

М. Кәрим. «Өс таған» повесынан өҙөктәр.

Өҙөктәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, ҡысҡырып, дөрөҫ интонация менән уҡыу күнекмәләре үткәреү. Әҫәрҙә ысын дуҫлыҡтың сағылышын ҡарау, дуҫлыҡ тураһында әңгәмә ойоштороу. Ғабдулла, Вәзир, Айҙар образдарына характеристика биреү.

А. Игебаев. Еңеү көнө. К. Мәргән. Ҡурайсының үлеме. Р. Ниғмәти. Еңеүселәргә дан. В. Исхаҡов. Миҙал һәм малай.

Еңеү көнөнә арналған шиғырҙарҙы тасуири уҡыу. Шағирҙарҙың был иҫтәлекле тарихи ваҡиғаға, еңеүселәргә мөнәсәбәтен, ватансылыҡ тойғоларының сағылышын күҙәтеү, Еңеү көнө, Бөйөк ватан һуғышы, халҡыбыҙҙың ил азатлығы өсөн һуғышта күрһәткән батырлығы тураһында әңгәмәләр ойоштороу, ижади эштәр башҡарыу. Яңы һүҙҙәрҙе үҙләштереү, тәржемә эштәре башҡарыу. Еңеү тураһында йырҙар өйрәнеү.

Р. Назаров. Тракторсы йыры. З. Хисмәтуллин. Урман ҡунағы. С. Агиш. Турыҡай. М. Ғафури. Һарыҡты кем ашаған?

Шиғырҙы тасуири итеп уҡыу күнекмәләре үткәреү. Үҙ һөнәреңә, хеҙмәткә һөйөү, ил, халыҡ, киләсәк алдында бурыс төшөнсәләре тураһында фекер алышыу. Сәсмә әҫәрҙәрҙе тасуири итеп уҡыу үҙенсәлектәренә төшөнөү. Мәҫәлдәрҙең мәғәнәһенә төшөнөү, йөкмәткеһен үҙ һүҙҙәреү менән һөйләп өйрәнеү. Әҫәрҙе ролдәргә бүлеп уҡыу, образдарға характеристика биреү.

Аллегория һәм мәҫәл тураһында төшөнсә.

С. Муллабаев. Йомарт йәй. Б. Рафиҡов. Йондоҙ һанаусы малай. М. Кәрим. Ап-аҡ мөғжизә.

Шиғырҙа йәйге тәбиғәттең тасуирланыуы. Үҫемлектәрҙең, бөжәктәрҙең тормошон күҙәтеү. Йәй, йәйге каникул, йәйге эштәр тураһында әңгәмәләшеү, ижади эштәр башҡарыу. Тасуири уҡыу күнекмәләре. Хикәйәләрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, образдарға характеристика биреү, яҙма эштәр эшләү. Йәйге тәбиғәткә экскурсия ойоштороу.

Уҡыусыларҙың белем кимәленә талаптар

1. Уҡытыусы уҡыған йәки һөйләгән, үҙең уҡыған тексты аңлай алыу;

2. Уҡыған әҫәр, картина, экскурсия, ҡараған фильм буйынса әңгәмәлә ҡатнашыу;

3. Предметты, күренеште элементар рәүештә һүрәтләү, уға үҙ мөнәсәбәтеңде белдереү;

4. Хәбәр, һорау, өндәү һөйләмдәрҙе, поэтик әҫәрҙәрҙе дөрөҫ интонация менән һөйләү;

5. 8 – 10 шиғырҙы яттан тасуири һөйләй белеү;

6. Тексты шыма, аңлы, дөрөҫ, тотош һүҙләп уҡыу, логик баҫымдарҙы, паузаларҙы дөрөҫ әйтеү; тасуири уҡыу; текстың өлөштәренә, иллюстрацияларына исем биреү, өҙөк буйынса план төҙөү; текстан аңлашылмаған һүҙҙәрҙе, һүрәтләү, тасуирлау сараларын табыу, мәғәнәләрен аңлатыу, һүҙлектәр менән эш итеү;

7. Хикәйә, әкиәт, мәҡәл, йомаҡ жанрҙарын практик айыра белеү;

8. Ҙур булмаған һөйләмдәрҙе күсереп һәм яттан яҙыу; текст, күҙәтеүҙәр йәки экскурсия буйынса һорауҙарға яуап яҙыу; бер телдән икенсе телгә тәржемә итеү;

9. Өйрәтеү характерындағы изложение, иншалар яҙыу; яҙғанды элементар формала камиллаштыра алыу.

Уҡыу-уҡытыу программаһында планлаштарылған һөҙөмтәләрҙе үҙләштерелеүен баһалау

1. Класта һәм өйҙә башҡарыла торған яҙма эштәр өйрәтеү һәм тикшереү характерында була.

Уларға түбәндәгеләр инә:

- **башҡорт теленән төрлө типтағы күнегеүҙәр;**
- **тәржемә эштәре (башҡорт теленән рус теленә һәм киреһенсә);**
- **дәреслектәрҙәге әҙәби текстарға пландар төҙөү;**
- **һорауҙарға яҙма яуаптар һәм иншалар;**
- **тел һәм әҙәби материалдар буйынса аналитик һәм дөйөмләштереү тибындағы схемалар, проекттар һ.б. төҙөү.**

2. Башҡорт теленең ағымдағы, сирек йәки йыл аҙағында, шулай уҡ уҡыу йылы башында инеү диктанты, ҙур темаларҙан һуң йомғаҡлау контроль эштәре үткәрелә. Ағымдағы контроль эштәр программаның өйрәнелгән материалын үҙләштереүҙе тикшереү маҡсатында уҙғарыла. Уларҙың төрө һәм үткәреү йышлығы өйрәнелә торған материалдың ҡатмарлылығынан, уҡыусыларҙың белем кимәленән сығып билдәләнә. Ағымдағы контроль эштәр өсөн уҡытыусы йә тотош дәресте, йә уның бер өлөшөн генә файҙалана ала.

3. Уҡыу йылы башында инеү диктанты, сирек һәм йыл аҙағында йомғаҡлау контроль эштәре мәктәп администрацияһы менән берлектә төҙөлгән график буйынса үткәрелә. Контроль эштәрҙе сиректең беренсе көнөндә һәм дүшәмбелә үткәреү тәҡдим ителмәй.

Программа материалының үҙләштереү кимәле уҡыусыларҙың дәрестәрҙә телдән биргән яуаптарына һәм яҙма эштәренә ҡарап баһалана. Быһың өсөн башҡорт теленән һәр класта түбәндәге күләмдә контроль эштәр, яҙма эштәр үткәреү ҡарала:

- **контроль күсереп яҙыу – 1,**
- **һорауҙарға яуап – 1,**

• контроль диктант – 5,

• изложение – 1;

• инша – 2.

Яҙма эш төрҙәре (изложение,инша) яҙыу уҡыусыларҙың уҡыу кимәленә, белеменә, мөмкинселегенә ҡарап уҡытыусы ҡарамағына ҡалдырыла һәм улар урынына шул уҡ күләмдә түбәндәге яҙма эштәр үткәрергә мөмкин:

-карточкалар менән эш;

-тест;

-һүрәт буйынса һөйләмдәр төҙөү;

-текста һөйләмдәрҙә һүҙҙәр тәртибе;

-терәк текстар менән инша яҙырға өйрәнеү:

-һүҙлек диктанты;

-һөйләмдәр төҙөү;

-һүҙлек менән эш;

-һүрәтләү иншаһы;

-синквейн төҙөү (слайд төҙөү: шәжәрәләр, минең ғаиләмде…)

Яҙма эш төрҙәре (изложение,инша) яҙыу уҡыусыларҙың уҡыу кимәленә, белеменә, мөмкинселегенә ҡарап уҡытыусы ҡарамағына ҡалдырыла һәм улар урынына шул уҡ күләмдә түбәндәге яҙма эштәр үткәрергә мөмкин:

-карточкалар менән эш;

-тест;

-һүрәт буйынса һөйләмдәр төҙөү;

-текста һөйләмдәрҙә һүҙҙәр тәртибе;

-терәк текстар менән инша яҙырға өйрәнеү:

-һүҙлек диктанты;

-һөйләмдәр төҙөү;

-һүҙлек менән эш;

-һүрәтләү иншаһы;

- слайд төҙөү: шәжәрәләр, минең ғаиләмде…

II. Диктанттарҙы баһалау

Уҡытыусы башта тексты уҡып сыға. Өйрәнелмәгән орфограммалы һүҙҙәр алдан уҡ таҡтала яҙылған булырға тейеш. Уҡытыусы синыфтың әҙерлегенә ҡарап, әйтеп яҙҙырыу темпын үҙе билдәләй.

Тексты орфоэпия, әҙәби тел нормаларына ярашлы уҡыу талап ителә. Уҡытыусыға ярҙам итеү маҡсатында йыйынтыҡ авторҙары текстар аҙағында грамматик эш төрҙәре тәҡдим иттеләр.

Диктант яҙылып бөткәс, уҡыусыларға тексты уҡып һәм тикшереп сығыу рөхсәт ителә. Ләкин диктантты баштан уҡ уйлап, аңлап, иғтибарлы яҙырға өйрәтергә һәм һуңғы тикшертеү менән мауыҡмаҫҡа кәрәк. Уҡытыусы тексты икенсе тапҡыр тулы килеш уҡып сыҡҡас та, грамматик эш тәҡдим ителергә тейеш.

Контроль диктантты тикшергәндә, түбәндәге хаталар төҙәтелә, ләкин баһалағанда иҫәпкә алынмай:

1) мәктәп программаһына индерелмәгән ҡағиҙәгә яҙылыштар;

2) әле үтелмәгән ҡағиҙәгә яһалған хаталар;

3) автор ҡуйған ҡатмарлы пунктуацияға хаталар;

4) механик рәүештә бер хәреф урынына икенсеһен яҙыу (мәҫәлән: ата урынына аша).

Диктантҡа билдә ҡуйғанда шулай уҡ хаталарҙың характерына иғтибар итергә кәрәк. Хаталарҙы иҫәпләгәндә тупаҫ булмағандары, йәғни грамоталылыҡты билдәләү өсөн әһәмиәте юҡтары, айырым билдәләнә. Бындай хаталарҙың икеһе берәүгә иҫәпләнә.

Түбәндәге хаталар тупаҫ булмаған хаталарға инә:

1) ҡағиҙәләрҙең иҫкәрмәләренә ҡараған хаталар;

2) бәйләү юлы менән яһалған ҡушма яңғыҙлыҡ атамаларҙа ҙур хәрефтең яҙылышына хаталар;

3) бер тыныш билдәһе урынына икенсеһен ҡуйыу;

4) үҙләштерелгән һүҙҙәрҙең ялғауҙары яҙылышына хаталар.

Диктант бер генә билдә менән баһалана.

«5» билдәһе — тупаҫ булмаған 1 орфографик, 2 пунктуацион хата булған эшкә,

«4» билдәһе 4 орфографик, 3 пунктуацион йә 1 орфографик, 6 пунктуациоң, йә орфографик хатаһыҙ, 7 пунктуацион хатаһы булған диктантҡа ҡуйыла. Әгәр хаталар араһында бер типтағылар булһа, 5 орфографик хаталы эшкә лә «4» билдәһе ҡуйырға мөмкин.

«3» билдәһе 6 орфографик, 6 пунктуацион йә 3 орфографик, 9 пунктуацион, йә 12 пунктуацион хаталы эшкә ҡуйыла. Әгәр эштә өс бер типтағы хата ебәрелһә, 8 орфографик, 8 пунктуацион хаталы эшкә лә «3» билдәһе ҡуйырға мөмкин.

«2» билдәһе 9 орфографик, 9 пунктуацион йә 8 орфографик, 10 пунктуацион хатаһы булған диктантҡа ҡуйыла. Хаталар һаны 15 орфографик хатанан да артып китһә, «1» билдәһе ҡуйыу уҡытыусы ҡарамағында.

Әгәр контроль диктанттан һуң өҫтәмә грамматик, орфографик, лексик эштәр тәҡдим ителһә, уларҙың һәр береһе айырым баһалана.

Грамматик биремдәрҙе баһалағанда түбәндәгеләрҙе иҫәпкә алыу тәҡдим ителә:

«5» билдәһе бөтә эште лә теүәл йә бер хата булғанда,

«4» билдәһе эштең яртыһынан күберәге дөрөҫ эшләнгәндә,

«3» билдәһе яртыһынан әҙерәге дөрөҫ әшләнгәндә,

Әҙәбиәт буйынса

Әҙәбиәт буйынса ла уҡыусы белемен баһалауҙың төрлө юлдары һәм үҙенсәлектәре бар, Исеменән үк күренеүенсә, әҙәбиәт дәресе уҡыусыларҙы әҙәпкә,тәртипкә, кешелеклелеккә өйрәтеү менән бергә матурҙы йәмһеҙҙән, яҡшыны насарҙан

айырырға ла күнекмә бирә. Тимәк, һәр әҙәбиәт дәресе уҡыусыға тәьҫир итерлек, һоҡланып ултырырлыҡ та булырға тейеш. Шуның менән бергә һәр әҙәбиәт дәресендә тиерлек уҡыусы белеме лә баһаланырға, сиреккә,

йыллыҡҡа билдәләр ҡуйылырға бурыслы. Хәҙер әҙәбиәт дәрестәрендә баһалар ҡуйылыу мөмкинлектәрен, юлдарын ҡарап үтәйек.

Уҡыу тиҙлеген тикшереү

Башланғыс кластарҙан алып, һәр бала билдәле бер кимәлдә, тиҙлектә шыма итеп уҡый белергә лә бурыслы. Ғөмүмән, етеҙ, дөрөҫ, тасуири уҡыу, уҡырға өйрәтеү әҙәбиәт дәрестәренең төүге мөһим талаптарының береһе. Уны, йәғни уҡыу тиҙлеген, 1 бала минутына күпме һүҙ укыуына ҡарап билдәләйҙәр. Һәр сирек һайын бер тапҡыр уҡыу тиҙлеге тикшерелә. Баһалар класс журналына ҡуйыла. Түбәндә башланғыс кластарҙан алып, уҡыусы минутына күпме һүҙ уҡырға тейеш булған һандар килтерелә. Уларға ҡарап, уҡыу тиҙлегенә ниндәй талаптар ҡуйылғанын билдәләргә мөмкин.

Баһалар

Баһалар

кластар «5» «4» «3» «2»

I 30 25 15 15-тән кәмерәк

II 55 45 30 30-ҙан кәмерәк

III 65 55 40 40-тан кәмерәк

IV 80 75 55 55-тән кәмерәк

V 100 90 80 80-дән кәмерәк

VI 110 100 90 90-дан кәмерәк

VII 120 110 100 100-ҙән кәмерәк

VIII 130 120 110 110-дан кәмерәк

IX 140 130 120 120-нән кәмерәк

№	Лексик тема	Грамматик тема	Сәғәттәр һаны	Уҡыусыларҙың эшмәкәрлеге	Өйгә эш	Дата	
						План.	Факт.
1	һуғыштан һуңғы башҡорт әҙәбиәте	10-сы синыфта үтелгәнде ҡабатлау.	1	яңы һүҙҙәрҙе үҙләштереү, һорауҙарға яуап биреү, һөйләмдәр төҙөү.	5-се күнегеү, 6-сы бит	11.09	
2	М. Кәрим тормошо һәм ижад юлы	Рәүеш һәм уның телмәрҙә ҡулланышы.	1	М.Кәрим тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Шиғырҙы уҡып сыҡҡандан һуң, көҙ билдәләрен билдәләү. Көҙгө тәбиғәт тураһында һүҙ алып барыу.	11-се күнегеү, 9-сы бит	18.09	
3	Бөйөк Ватан һуғышы осорондағы ижады	Рәүештең төҙөлөшө.	1	Тексты уҡыу. Йөкмәткеһе буйынса әңгәмә ҡороу. Рәештәрҙе айырып билдәләү.	17-се күнегеү, 11-	25.09	

				Телмәр үҫтереү.	се бит		
4	Проза өлкәһендәге эшмәкәрлеге	"Рәүештәр"	1	Белешмәне уҡыу. Берәй ҡош тураһында уҡыусыларҙан һөйләтеү.	19-сы күнегеү, 12-се бит	2.10	
5	М. Кәрим драматургияһында кеше азатлығы идеяһы сағылышы	Ярҙамсы һүҙҙәр. Телмәрҙә ҡулланышы.	1	М.Кәримдең тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Тексты уҡыу. Баш киҫәктәрҙе билдәләп, аҫтына һыҙыу.	22-се күнегеү, 13-сө бит	9.10	
6	Синыфтан тыш уҡыу. "Ауыл адвокаттары" повесы	Модаль һүҙҙәр	1	Б. Бикбайҙың тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Яңы һүҙҙәрҙе үҙләштереү, шиғырҙы уҡыу. Шиғырҙа эйәрсән киҫәктәрҙе билдәләү.	24-се күнегеү, 14-се бит	16.10	
7	Т.У. Инша М. Кәрим трагедияларында рухи ҡоллоҡто фашлау	Ымлыҡтыр.	1	Уҡыусыларҙы Башҡортостан Республикаһының тәбиғәт байлыҡтары, күренекле шәхестәре менән таныштырыу. Тәбиғәткә ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләргә өйрәтеү. Билдәле шәхестәрҙең тормош юлы, ижады менән таныштырыу.	26-сы күнегеү, 15-се бит	23.10	

8	Хәҙерге әҙәбиәт Поэзия. Проза. Драматургия.	"Ярҙамсы һүҙҙәр"		Хәҙерге әҙәбиәт хаҡында мәғлүмәт биреү. Ҡуйған һорауҙарға яуап биреү. Ярҙамсы һүҙҙәрҙе табып, заманын билдәләргә өйрәтеү. Диалог төҙөү.	Тасуири уҡырға	30.10	
9	әҙәби портреттар. Поэзия.	Хаталар өҫтөндә эш. Синтаксис.	1	.Шиғырҙы тасуири уҡыу. Һорауҙарға яуап биреү.	33-сө күнегеү, 20-се бит	6.11	
1	әҙәби портреттар. Проза.	Ике составлы Һөйләмдәр.	1	Әҙәби портреттар һүрәтләүен өйрәнеү. Шиғырҙы тасуири уҡыу. Һүҙлек өҫтөндә эшләү.	Тасуири уҡырға	13.11	
1	әҙәби портреттар. Драматургия.	Һөйләмдең ккиҫәктәре.	1	Драматургия килеп сығышын тикшереү.	40-сы күнегеү, 22-се бит	20.11	
1	Яҡташ яҙыусылар ижады	Тиң киҫәктәр. Тестар.	1	Тексты уҡыу. Тәржемә итеү. Ваҡыт хәлдәренең аҫтына һыҙыу, һорауҙар ҡуйырға өйрәнеү.	44-се күнегеү, 25-се бит	27.11	
1	Инша. әҙәбиәттә шәхес культын фашлау	Тиң киҫәктәр эргәһендә тыныш билдәләре.	1	Ф. Мөхәмәтйәновтың тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Шиғырҙы тасуири уҡыу. Тәржемә итеү. .	45-се күнегеү, 26-сы бит	4.12	

1	Хәҙерге әҙәбиәт ғилеме һәм тәнҡит. Тәнҡитселәр.	Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы.	1	. Шиғыр уҡыу, яңы һүҙҙәр менән танышыу. Һорауҙарға яуап биреү.	Тасуири уҡырға	11.12	
1	Р. Ғарипов. Тормошо, тәүге осор ижады. Шиғриәте.	өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы.	1	өҫтәмлектәрҙең айырымланыуы иғтибар итеү, дөрөҫ яҙыу.	ҡабатлау	18.12	
1		Контроль диктант	1	Поэма тураһында мәғлүмәт биреү.	52-се күнегеү, 29-сы бит	25.12	
1	Поэмаларында заман һәм кеше. Лирикаһы.	Хәл әйтеме һәм уларҙың айырымланыуы.	1			15.01	
1	Шағиры буйынса ҡабатлау	Хаталар өҫтөндәэш. Бер составлы һөйләмдәр	1	Ҡ. Аралбайҙың тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Каруанһарай тураһында белгәндәрҙе нығытыу, текстын йөкмәткеһен һөйләргә өйрәтеү.	Тасуири уҡырға	22.01	
1	ә Хәкимов. Тормошо һәм ижады	Тулы һәм кәм һөйләмдәр	1	Ә Хакимовтың тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Тексты уҡыу, йөкмәткеһен һөйләү. Һорауҙарға яуап биреү. Телмәр үҫтереү.	61-се күнегеү, 34-се бит	29.01	
2	Ә. Хәкимов повестарында Б.В.һ. темаһы	өндәш һүҙҙәр	1	Тексты уҡыу, йөкмәткеһен һөйләү. Телмәр өҫтөндә эшләү. Һүҙҙәрҙе тәржемә итеү.	64-се күнегеү, 37-	5.02	

					се бит		
2	Тарихи романдары, һауыр ҡумта. Думбыра сыңы	Инеш һүҙ. Инеш һөйләм.	1	тексты тасуири уҡыу, хәлдәрҙе табып, төрөн билдәләү.	74-се күнегеү, 40-сы бит	12.02	
2	"	Изложение	1			19.02	
2	Т.Ү. Инша. Ә Хәкимов повестарында яҙмыш темаһы.	"Кушма һөйләм.	1	Әҫәрҙе тасуири уҡыу, йөкмәткеһен һөйләү. Һорауҙарға яуап биреү.	Тасуири уҡырға	26.02	
2	Ғ Хөсәйенов - әҙәби тәнҡитсе, әҙәбиәтбелгесе	Теҙмә ҡушма һөләм	1	Ғ.Хөсәйеновтың тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Шиғырҙы тасуири уҡыу, йөкмәткеһен һөйләү. Һорауҙарға яуап биреү.	Тасуири уҡырға	4.03	
2	"Канлы 55 " тарихи романы	Эйәртеүле ҡушма һөйләм	1	Нөктәләр урынына тейешле хәрефтәр ҡуйып күсереп яҙырға. Тексты уҡырға, тәржемә итергә.	88-се күнегеү, 49-сы бит	11.03	
2	Р. Бикбаев. Тормош юлы һәм ижады. Лирикаһы.	Эйәртеуле ҡушма һөйләм. Тестар.	1	Б Бикбай тураһында һөйләү. Шиғырҙы тасуири уҡыу, йөкмәткеһен һөйләү.	Тасуири уҡырға	18.03	
2	"Һыуһаным - һыуҙар бирегеҙ!" поэмаһы А. Абдуллин тормошо һәм ижады	Эйәрсән хәл һөйләмдәр	1	Абдуллин тормошо һәм ижадын өйрәнеү	102-се күнегеү, 54-	1.04	

					се бит		
2		Инша”Тыуған ер”	1			8.04	
2	Н. Мусин тормошо. Тәүге осор ижады	.Хаталар өҫтөндә эш.ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр	1	Н. Мусин тормошо. менән танышыу. ижадын өйрәнеү. Тексты уҡырға, тәржемә итергә.	111-се күнеге, 58-се бит	15.04	
30.	Н. Мусин повестары, романдары.	Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр	1	Н Мусын тормош юлын һәм ижадын өйрәнеү. Шиғырҙы тасуири уҡыу.	Тасуири уҡырға	22.04	
31.	Р.Солтангареев ижады һәм тормош юлы	теҙемдәр	1	Тексты уҡыу, тәржемә итеү. Йөкмәткеһен һөйләү.	117-се күнегеү, 61-се бит	29.04	
32.		Контроль диктант	1			6.05	
33.	Д.Бүләков биографияһы.	Хаталар өҫтөндә эш. Тура телмәр	1	Д.Бүләковтың ижади мираҫын өйрәнеү	Һүҙлек эше	13.05	
34.	Х.Назар тормошо, ижады. Йомғаҡлау.	Үтелгәндәрҙеҡабатлау	1	Проект эше.	ҡабатларға	20.05	

Контрольно- измерительные материалы

по родному башкирскому языку 5-11 класса

на 2016-2017 учебный год

Составиль Ибрагимова Салима Анисовна, учитель высшей категории

Аңлатма яҙыу.

Контроль диктанттарҙы баһалау. Туған башҡорт теленән һәм әҙәбиәтен ән (5-11 кластар өсөн)

Уҡытыусы башта тексты уҡып сыға. Өйрәнелмәгән орфограммалы һүҙҙәр алдан уҡ таҡтала яҙылған булырға тейеш

Уҡытыусы синыфтың әҙерлегенә ҡарап, әйтеп яҙҙырыу темпын үҙе билдәләй.

Тексты орфоэпия, әҙәби тел нормаларына ярашлы уҡыу талап ителә. Уҡытыусыға ярҙам итеү маҡсатында

йыйынтыҡ авторҙары текстар аҙағында грамматик эш төрҙәре тәҡдим иттеләр.

Диктант яҙылып бөткәс, уҡыусыларға тексты уҡып һәм тикшереп сығыу рөхсәт ителә. Ләкин диктантты баштан уҡ уйлап,

аңлап, иғтибарлы яҙырға өйрәтергә һәм һуңғы тикшертеү менән мауыҡмаҫҡа кәрәк. Уҡытыусы тексты икенсе тапҡыр тулы килеш уҡып сыҡҡас та, грамматик эш тәҡдим ителергә тейеш.

Контроль диктантты тикшергәндә, түбәндәге хаталар төҙәтелә, ләкин баһалағанда иҫәпкә алынмай:

1) мәктәп программаһына индерелмәгән ҡағиҙәгә яҙылыштар;

2) әле үтелмәгән ҡағиҙәгә яһалған хаталар;

3) автор ҡуйған ҡатмарлы пунктуацияға хаталар;

4) механик рәүештә бер хәреф урынына икенсеһен яҙыу (мәҫәлән: ата урынына аша).

Диктантҡа билдә ҡуйғанда шулай уҡ хаталарҙың характерына иғтибар итергә кәрәк. Хаталарҙы иҫәпләгәндә тупаҫ булмағандары,

йәғни грамоталылыҡты билдәләү өсөн әһәмиәте юҡтары, айырым билдәләнә. Бындай хаталарҙың икеһе берәүгә иҫәпләнә.

Түбәндәге хаталар тупаҫ булмаған хаталарға инә:

1) ҡағиҙәләрҙең иҫкәрмәләренә ҡараған хаталар;

2) бәйләү юлы менән яһалған ҡушма яңғыҙлыҡ атамаларҙа ҙур хәрефтең яҙылышына хаталар;

3) бер тыныш билдәһе урынына икенсеһен ҡуйыу;

4) үҙләштерелгән һүҙҙәрҙең ялғауҙары яҙылышына хаталар.

Диктант бер генә билдә менән баһалана.

« 5» билдәһе — тупаҫ булмаған 1 орфографик, 2 пунктуацион хата булған эшкә, «4» билдәһе 4 орфографик, 3 пунктуацион

йә 1 орфографик, 6 пунктуациоң, йә орфографик хатаһыҙ, 7 пунктуацион хатаһы булған диктантҡа ҡуйыла. Әгәр хаталар араһында бер типтағылар булһа, 5 орфографик хаталы эшкә лә «4» билдәһе ҡуйырға мөмкин.

«3» билдәһе 6 орфографик, 6 пунктуацион йә 3 орфографик, 9 пунктуацион, йә 12 пунктуацион хаталы эшкә ҡуйыла. Әгәр эштә өс бер типтағы хата ебәрелһә, 8 орфографик, 8 пунктуацион хаталы эшкә лә «3» билдәһе ҡуйырға мөмкин.

«2» билдәһе 9 орфографик, 9 пунктуацион йә 8 орфографик, 10 пунктуацион хатаһы булған диктантҡа ҡуйыла. Хаталар һаны 15 орфографик хатанан да артып китһә, «1» билдәһе ҡуйыу уҡытыусы ҡарамағында.

Әгәр контроль диктанттан һуң өҫтәмә грамматик, орфографик, лексик эштәр тәҡдим ителһә, уларҙың һәр береһе айырым баһалана.

Грамматик биремдәрҙе баһалағанда түбәндәгеләрҙе иҫәпкә алыу тәҡдим ителә:

5» билдәһе бөтә эште лә теүәл йә бер хата булғанда,

«4» билдәһе эштең яртыһынан күберәге дөрөҫ эшләнгәндә,

«3» билдәһе яртыһынан әҙерәге дөрөҫ әшләнгәндә,

«2» билдәһе бер эш тә дөрөҫ эшләнмәгәндә

Изложениеларҙы баһалау.

Билдәләр	**Баһалауҙың төп критерийҙары**	
	Йөкмәтке һәм телмәр	**грамоталылыҡ**
“5”	**1.Эштең йөкмәткеһе темаға тулыһынса тап килә.** **2.Фактик хаталар юҡ.** **3.Йөкмәтке эҙмә-эҙлекле асыла.** **4.Эштең һүҙлеге бай.** **5.Стиль һәм мәғәнәүи яҡтан текст камил.Эштә йөкмәтке яғынан-1,телмәр яғынан 1 кәмселек булырға мөмкин.**	**1орфографик, 1 пунктуацион йә 1 грамматик хата булыуы мөмкин.**
“4”	**1.Эштең йөкмәткеһе нигеҙҙә темаға тура килә(бер ни тиклем тайпылыштар бар).** **2.Йөкмәтке дөрөҫ,ләкин ҡайһы бер фактик,һөйләм төҙөлөшөндә хаталар бар.** **3.Фекер ебендә бер ни тиклем эҙмә-эҙлелек боҙолған.** **4.Ҡайһы бер осраҡта һүҙҙәрҙең ҡулланылышында хата китеүе мөмкин.** **5.Эштең стиле ярайһы уҡ төҙөк һәм**	**2орфографик,2пунктуацион йәки 1 орфографик,** **3 пунктуацион йәки 4пунктуацион,** **2 грамматик хата**

	мәғәнәле. Дөйөм алғанда, эштең йөкмәткеһендә 2,телмәрендә 3 кәмселек булыуы мөмкин.	
“3”	1.Эш теманан байтаҡ ҡына ситкә тайпылған. 2.Эштең йөкмәткеһе нигеҙҙә дөрөҫ, ләкин фактик, һөйләм төҙөлөшөндә хаталар байтаҡ. 3.Эҙмә-эҙлелек тулыһынса һаҡланмай,һүҙҙәрҙең ҡулланылышында хаталар бар. 4.Эштә йөкмәтке яғынан -4,телмәре яғынан 5 хата булыуы мөмкин.	4 орфографик,4 пунктуацион, 4 грамматик хата 3/5,3/7
“2”	1.Эш теманы асмай. 2.Бик күп фактик,һүҙҙәр ҡулланылышында хаталар ебәрелгән. 3.Эштең бөтә өлөштәрендә лә фекерҙең эҙмә-эҙлелеге боҙолған,һөйләмдәр урынлы ҡулланылмаған,бәйләнеш юҡ. 4.Эштең йөкмәткеһендә - 8, телмәрендә -7-нән күберәк хата ебәрелгән.	7/7,6/8,5/9,8/8 орфографик/пунктуацион,7грамматик хата .

Инша һәм изложениеларҙы баһалау.

Билдәләр	Баһалауҙың төп критерийҙары	
	Йөкмәтке һәм телмәр	грамоталылыҡ
«5»	1.Эштең йөкмәткеһе темаға тулыһынса тап килә. 2.Фактик хаталар юҡ. 3.Йөкмәтке эҙмә-эҙлекле асыла. 4.Эштең һүҙлеге бай. 5.Стиль һәм мәғәнәүи яҡтан текст камил.Эштә йөкмәтке яғынан-5,телмәр яғынан 5 кәмселек булырға мөмкин.	Зорфографик, 3 пунктуацион йә 4 грамматик хата булыуы мөмкин.
“4”	1.Эштең йөкмәткеһе нигеҙҙә темаға тура килә(бер ни тиклем тайпылыштар бар). 2.Йөкмәтке дөрөҫ,ләкин ҡайһы бер фактик,һөйләм төҙөлөшөндә хаталар бар.	7 орфографик,6 пунктуацион йәки 2 орфографик,

	3.Фекер ебендә бер ни тиклем эҙмә-эҙлелек боҙолған. **4.Ҡайһы бер осраҡта һүҙҙәрҙең ҡулланылышында хата китеүе мөмкин.** **5.Эштең стиле ярайһы уҡ төҙөк һәм мәғәнәле.Дөйөм алғанда,эштең йөкмәткеһендә 8,телмәрендә 8 кәмселек булыуы мөмкин.**	**13 пунктуацион,** **5 грамматик хата**
“3”	**1.Эш теманан байтаҡ ҡына ситкә тайпылған.** **2.Эштең йөкмәткеһе нигеҙҙә дөрөҫ,ләкин фактик,һөйләм төҙөлөшөндә хаталар байтаҡ.** **3.Эҙмә-эҙлелек тулыһынса һаҡланмай,һүҙҙәрҙең ҡулланылышында хаталар бар.** **4.Эштә йөкмәтке яғынан -15,телмәре яғынан15 хата булыуы мөмкин.**	**10 орфографик,13 пунктуацион,** **8 грамматик хата**
“2”	**1.Эш теманы асмай.** **2.Бик күп фактик,һүҙҙәр ҡулланылышында хаталар ебәрелгән.** **3.Эштең бөтә өлөштәрендә лә фекерҙең эҙмә-эҙлелеге боҙолған,һөйләмдәр урынлы ҡулланылмаған,бәйләнеш юҡ.**	**12-15орфографик,10 пунктуацион,12 грамматик хата .**

	4.Эштең йөкмәткеһендә-20 ,телмәрендә-20-нән күберәк хата ебәрелгән.	

Контроль-тикшереү материалдары түбәндәге китапҡа нигеҙләнеп төҙөлдө: Усманова М.Ғ., Ғәбитова З.М.

“ Башҡорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы.”– Өфө: Китап, 2009.

Кластар	**Контроль эштәр (диктант,изложение).**	**Календарь буйынса**	**Фактик буйынса**
5б	**Күсереп яҙыу”Ҡурай моңо”**	**24.09**	
	Контроль диктант”Тәбиғәтте һаҡлайыҡ	**12.11**	
	Контроль диктант “Ҡыш башланды”	**19.12**	

	Инша “Туған тел”	**21.01**	
	Изложение”Бесәйем”	**18.02**	
	Контроль диктант “Баш ҡала”	**4.03**	
	Контроль диктант”Бөрйән яҡтары	**20.05**	
6а,г,в	**Инеш диктант”Илем Башҡортостан”**	**19.09**	
	Контроль диктант”Икмәк тураһында уйҙар”	**14.11**	
	Изложение”Тейен менән буре”	**12.12**	
	Контроль диктант “Светофор”	**23.01**	
	Инша”Тел тере-шишмә”	**13.02**	
	Контроль диктант”Ҡарабаш турғай”	**20.03**	
	Изложение “Алда йәй”	**24.04**	
	Контроль диктант”Файҙалы үтһен ялың”	**15.05**	

7а,б,в	Инеш диктант”Ватан”	19.09	
	Контроль диктант”Күҙ етте”	31.10	
	Инша”Тыуған ерем”	16.01	
	Изложение “Тейен менән бүре”	30.01	
	Контроль диктант”Яҙ”	20.03	
	Контроль диктант “Йәй”	15.05	
8 а,в	Инеш диктант “Башҡортостан”	24.09	
	Контроль диктант “Көҙ”	12.11	
	Инша”Тыуған ер”	21.01	
	Изложение”Ярыҡ көршәк”	11.02	
	Контроль диктант”Яңғыҙ ҡайын”	4.03	
	Контроль диктант”Яҙ”	29.04	

9г	Инеш диктант” Башҡорт халыҡ ижады”	21.09	
	Инша”Ауыҙ –тел ижады-халыҡ күңеленең көҙгөһө	19.11	
	Контроль диктант”Башҡорт халҡы”	21.12	
	Изложение”Аҡһаҡалдарҙың алтын һүҙе”	8.02	
	Изложение “Башҡортостан тураһында рус яҙыусылары”	15.03	
	Контроль диктант”Йәй”	17.05	
11а,б	Изложение “Арҡайым ҡалаһы”	6.10	
	Контроль диктант “Өс быуатлыҡ тарих”	20.10	
	Инша”Йәшәү-бәхет”	10.11	
	Контроль диктант”Башҡорт егете Шәкирйән	8.12	
	Изложение”Йылы яҡҡа китеү”	2.02	
	Инша “Беҙ яңы быуатта йәшәүселәр”	9.03	

	Контроль диктант”Ҡомартҡы”	**11.05**	

5б клас

Контроль диктанттар "Тәбиғәтте һаҡлайыҡ!"

Тыуған яҡтарыма ҡайтып барам. Эйе, Башҡортостан бик матур. Ләкин, бара торғас, тирә - йүн үҙгәреп китте. Ҡоштар ҙа һирәк күренгәндәй, үләндәр ҡыҫҡа, һарғайып бөткән.Үкенескә ҡаршы, был ерҙәр шундай. Стәрлетамаҡ, Салауат, Ишембай, Мәләүез ҡалаларындағы заводтарҙан сыҡҡан төтөн, бысраҡ һыуҙар тирә - яҡты зарарлай. Беҙгә тыуған тәбиғәтебеҙҙең матурлығын һаҡлау сараһын күрергә кәрәк. - 48 һүҙ.

М.Ғ. Усманова, З. М. Ғәбитова "Башҡорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы". Уҡытыу урыҫ телендә алып барылған мәктәптәрҙең 5-11синыф уҡытыусылары өсөн ҡулланма. Өфө: Китап, 2002. (15 – се бит).

8 кл-"Яңғыҙ ҡайын."

Бына, көтә торғас, көндәр ҙә йылына башланы. Ҡарҙар иреп, һыуҙар ташты. Ҡайынға ла йән инде. Тамырҙан күтәрелгән татлы һуттан һәр бөрөһө хәрәкәткә килде. Ҡайын бер кемдән дә бөрөһөн йәлләмәне: улар бик файҙалы бит. Көндәр үтә торҙо. Ҡайын аҡ зифа буйлы, йәшел күлдәкле күркәм ағасҡа әйләнде. - 48 һүҙ.

М.Ғ. Усманова, З. М. Ғәбитова "Башҡорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы". Уҡытыу урыҫ телендә алып барылған мәктәптәрҙең 5 - 11синыф уҡытыусылары өсөн ҡулланма. Өфө: Китап, 2002. (20 – се бит).

Календарь-тематик план 11-се (а, б) класта

№	Тема	Сәғәт һаны	Үкәреү ваҡыты		Күргәҙмәлелек, ИКТ, техник саралар	Уҡыусының эшмәкәрлеге
			календарь буйынса	фактик		
I -се ярты йыллыҡ(16 с)						
1.	Башҡорт теле тураһында дөйөм төшөнсә. Башҡорт теленең диалекттары.	1	8.09		Таблица	Һорауҙарға яуаптар
2.	М. Кәримдең тормош һәм ижад юлы. “Сер” поэмаһы.	1	15.09		Портрет	Сығыш яһау
3.	Һүҙбәйләнеш. Ябай һөйләм.Инеш диктант “Ватаным”	1	22.09		Аудиояҙма	Тәржемә эше

4.	М.Кәрим. “Ҡара һыуҙар” поэмаһы.	1	29.09		Аудиояҙма	Һорауҙарға яуаптар
5	Изложение. “Арҡайым ҡалаһы”	1	6.10		М.Ғ.Усманова. Башҡорт теленән диктант һәм изложениелар йыйынтығы Өфө, Китап 2009,141-се бит	Изложение яҙыу
6	Хаталар өҫтөндә эш .М.Кәрим Ай тотолған төндә	1	13.10		Портрет	Әңгәмә
7	Контроль диктант” Өс быуатлыҡ тарих”Икеһәм бер составлы һөйләмдәр.	1	20.10		М.Ғ.Усманова.Башҡорт теленән диктант һәм изложениелар йыйынтығы Өфө, Китап 2009,144-се бит	Диктант яҙыу
8	Хаталар өҫтөндә эш. Р.Ғарипов.”Батырша”, “Дон-кихот”	1	27.10		Портрет	Тасуири уҡыу
9	Инша.” Йәшәү-бәхет“.	1	10.11		Һүҙҙәр һәм һүҙбәйләнеш-тәр	Инша яҙыу
10	Хаталар өҫтөндә эш. Ә.Хәкимов“Бәйге” повесы.	1	17.11		Тестар	Әңгәмә

11	Ғ. Хөсәйеновтың тормошо һәм ижады. Тормош” китабы.	1	24.11		Портрет	Фекер алышыу
12	Тулы һәм кәм һөйләмдәр.		1.12		Карточкалар	Карточкалар менән эш
13	Контроль диктант “Башҡорт егете Шакирйән”	1	8.12		М.Ғ.Усманова.Башҡорт теленән диктант һәм изложениелар йыйынтығы Өфө , Китап 2009,149-150-се бит	Диктант яҙыу
14	Хаталар өҫтөндә эш. Һөйләмәд һүҙ тәртибе.	1	15.12		Карточкалар	Карточкалар менән эш
15	Р. Бикбаев тормошо һәм ижады. . “Һыуһаным – һыуҙар бирегеҙ!»	1	22.12		Портрет	Уҡыусыларҙың сығыштары
16	*Н. Мусин тормошо һәм ижады. .” Ауылым юлы”повесы*	1	29.12		Аудиояҙма, компьютер	Фекер алышыу
II-се ярты йыллыҡ-(17 с)						

17	Ҡатмарлы синтаксик төҙөлмәләр	1	19.01		Таблица	Индивидуаль эш
18	*Н. Мусин. Мәңгелек урман.*	1	26.01		Портрет	Әңгәмә
19	Изложение.” Йылы яҡҡа китеү”	1	2.02		М.Ғ.Усманова.Башҡорт теленән диктант һәм изложениелар йыйынтығы Өфө, Китап 2009, 163-сө бит	Изложение яҙыу
20	Хаталар өҫтөндә эш. Н.Мусин.“Шайтан ҡуласаһы” повесында ғаилә, мөхәббәт проблемалары.	1	9.02		Карточкалар	Хаталар өҫтөндә эш
21	А. Абдуллиндың тормошо һәм ижады. Ун өсөнсө председатель” драмаһы.	1	16.02		Портрет	Әңгәмә
22	Ҡушма һөйләмдәр буйынса үтелгәнәдрҙе ҡабатлау.	1	2.03		Тестар	Карточкалар менән эш
23	Инша. “Беҙ яңы быуатта йәшәүселәр.”	1	9.03		Һүҙҙәр һәм һүҙбәйләнеш-тәр	Инша яҙыу
24	Хаталар өҫтөндә эш. А. Абдуллиндың” Ун өсөнсө председатель” драмаһында образдар системаһы	1	16.03		Тестар	Фекер алышыу

25	Тыныш билдәләре һәм уларҙың ҡуйылышы.	1	23.03		Компьютер	Карточкалар менән эш
26	Р. Солтангәрәевтың тормошо һәм ижады. . “Хамбал.”	1	6.04		Китаптар	Һорауҙарға яуаптар
27	Синтаксис һәм тыныш билдәләренең ҡуйылышын ҡабатлау.	1	13.04		Таблица	Тестар менән эш
28	Тура һәм ситләтелгән телмәр.	1	20.04		Таблица	Төркөмдәрҙә эш
29	Р.Солтангәрәев“Ҡиәмәтлек кейәү “әҫәре.	1	27.04		Портрет	Лекция-дәрес
30	Тура һәм ситләтелгән телмәр.	1	4.05		Таблица	Төркөмдәр менән эш
31	Контроль диктант.” Ҡомартҡы”	1	11.05		Һүҙҙәр һәм һүҙбәйләнеш-тәр	Диктант яҙыу
32	Хаталар өҫтөндә эш. Х. Назар тормошо һәм ижады.	1	18.05		Таблица	Төркөмдәрҙә эш
33	11-се класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау	1	25.05		Презентация	Әңгәмә